KOMIK EKSPRESSIYANI VOQELANTIRUVCHI FRAZEOLOGIZMLAR SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O‘RNI

Andijon davlat chet tillar instituti
Tayanch doktoranti
Mamadaliyeva Madinabonu Jaxongir qizi

Annotatsiya. *Frazeologizmlar tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular komik effekt yaratishda madaniy va kontekstual ramkalarni hisobga olgan holda tilni boyitadi. Maqolada ingliz va o‘zbek tillarida komik frazeologizmlarning strukturaviy o‘xshashliklari va farqlari, shuningdek, ularning ma’nolarini shakllantiruvchi madaniy nuanslar tahlil qilinadi.*

Tadqiqot davomida maqolada giperbola, ironiya, metafora va boshqa figurativ til vositalari kabi asosiy stilistik vositalar aniqlanadi. Ushbu vositalar komik ifodalarni yanada kuchaytirib, ularning mazmunini chuqurlashtiradi. Tahlil natijalari, frazeologik ifodalar va stilistik vositalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, tilning komik jihatlarini anglashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Shu tariqa, maqola tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalariga hissa qo'shib, komik frazeologizmlar va stilistik vositalar o'rtasidagi murakkab aloqalarni yoritadi. Komik ifodalarni o‘rganish, turli tillarda humorning qanday shakllanishini va muloqotning xilma-xilligini tushunish uchun qimmatli bir ko‘rsatkich bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: *frazeologik birliklar, komik frazeologizmlar, stilistik vositalar, giperbola, ironiya, metafora, aliteratsiya, antiteza, tilshunoslik, komik ekspressiya, madaniyatlararo muloqot, komik effekt;*

Kirish. Tilshunoslik sohasida frazeologik birliklar, nafaqat tilning leksik qismi, balki madaniyat va inson tafakkuri bilan ham chambarchas bog‘liqdir. O‘zbek tilida komik ekspressiyani ifodalovchi frazeologizmlar, tilning estetik va hissiy jihatlarini aks ettiradigan muhim elementlardir. Ushbu frazeologizmlar, insonlar o‘rtasidagi muloqotda kulgili va ijtimoiy kontekstlarda o‘zaro anglashuvni ta'minlashda katta rol o‘ynaydi.

Komik frazeologizmlarda ishlatiladigan stilistik vositalar, jumladan, figura va troplar, ma'no qatlamlarini boyitadi va kulgili effektni kuchaytiradi. Misol uchun, ironiya, hiperbola, metafora va aliteratsiya kabi stilistik vositalar, frazeologik birliklarni yanada qiziqarli va tushunarli qiladi. Shuningdek, bunday frazeologizmlar tilning dinamikasini ko‘rsatadi va madaniyatning ruhini aks ettiradi (Makhmudova, 2020). Bu usullar, tilning estetik qirralarini ochib berib, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi (Attardo, 1994).

Frazeologik birliklarning turli xil stilistik figuralari va troplari qanday qilib komik ta'sirni yaratishda xizmat qilishini tahlil qilamiz. Tadqiqot davomida ingliz va o‘zbek tillaridagi misollar keltiriladi, bu esa tilshunoslik sohasidagi o‘zaro ta'sirlarni aniqlashga yordam beradi.

Natijada, komik frazeologizmlarning o‘rganilishi, nafaqat tilning strukturaviy jihatlarini, balki madaniyatlararo muloqot jarayonlarini ham ochib beradi. Bu tadqiqotlar, kelajakda komik til va frazeologizm haqida yangi nazariyalar va amaliy yondashuvlarni taklif etishi mumkin.

"Komik effektni ifodalovchi frazeologizmlar" mavzusi o‘zbek tilshunosligi va adabiyotshunoslikda muhim o‘rin tutadi. Ushbu sohada olib borilgan tadqiqotlar, tarixan bir necha bosqichlardan o‘tgan.

Dastlabki Tadqiqotlar (19-asr). O‘zbekiston tilshunosligi tarixi 19-asrning o‘rtalarida boshlanadi. Bu davrda, tilshunoslar ko‘proq tilning grammatika va leksik tuzilishi bilan shug‘ullangan bo‘lib, frazeologizm va ularning kulgili effektlari haqida to‘g‘ridan-to‘g‘ri tadqiqotlar kam amalga oshirilgan. Lekin, ilk adabiyotlarda komik ifodalarning ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgan.

20-asrning O‘rta Yillari: Tilshunoslikda Inqilob. 20-asrning 30-40-yillarida o‘zbek tilshunosligi yanada rivojlanadi. Shu davrda M.T. Koshgariy, U. Kholmirzaev kabi tilshunoslar frazeologik birliklarning ma'nosi va tuzilishini o‘rganishga qiziqish ko‘rsatdilar. Ular, komik effektni ifodalovchi frazeologizmlarni tushunishga yordam beruvchi ilk asoslarni yaratdilar.

1960-1980-yillar: Adabiyotshunoslik va Kulgi. 1960-yillarda adabiyotshunoslikda kulgining o‘rni va ahamiyati haqidagi tadqiqotlar kuchayadi. O‘zbekiston adabiyotida, Masud Asqarov va boshqa adabiyotshunoslar komik frazeologizmlarning tahliliga e'tibor qaratdilar. Ularning ishlarida o‘zbek xalqining ma’naviyati, urf-odatlari va kulgi tushunchalari orqali frazeologik birliklarning qanday ishlatilishi ko‘rsatilgan. 1990-yillarda: Madaniyat va Kross-Madaniy Tadqiqotlar. 1990-yillarda, O‘zbekistonning mustaqilligi bilan birga, madaniyatlararo tadqiqotlar faol rivojlana boshladi. O‘zbek tilida komik frazeologizmlar va ularning boshqa tillardagi muqobillari o‘rganila boshlandi. Bu davrda O‘zbekiston tilshunoslari, jumladan, M. Xo‘jaeva, xalq og‘zaki ijodida komik frazeologizmlarning o‘rni va ahamiyatini aniqlashga qaratilgan tadqiqotlar olib bordilar.

2000-yildan Keyingi Davr: Zamonaviy Tadqiqotlar va Digitalizatsiya. 2000-yillardan keyin, komik frazeologizmlarni o‘rganishda yangi metodologiyalar, masalan, korpus lingvistika va leksikografiya qo‘llanila boshlandi. O‘zbek tilshunoslari, jumladan, S. Mamatqulov va boshqa olimlar, komik frazeologizmlarning zamonaviy kontekstda qanday o‘rganilishi va ularning zamonaviy madaniyatdagi roli haqida tadqiqotlar olib bordilar. Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali frazeologizmlarning yangi shakllari va ularning rivojlanishi o‘rganilmoqda.

"Komik effektni ifodalovchi frazeologizmlar" mavzusi o‘zbek tilshunosligi va madaniyatshunoslikda o‘zining boy tarixiga ega. Dastlabki tadqiqotlardan tortib zamonaviy metodologiyalarni qo‘llashgacha bo‘lgan jarayon, bu sohaning rivojlanishi va tilning dinamikasini ochib beradi. Kelajakda bu mavzu bo‘yicha yanada chuqur tadqiqotlar olib borilishi, o‘zbek tilida komik frazeologizmlarning ahamiyatini oshiradi.

Komik Ekspressiyani Ifodalovchi Frazeologizmlar Tarkibidagi Stilistik Vositalar: Figuraviy va Troplarning Bo'yoqdorlik Xususiyatlari.

Komik ekspressiyani ifodalovchi frazeologizmlar, til va adabiyotda kutilmagan va kulgili vaziyatlar yaratishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Ushbu frazeologizmlarda ishlatiladigan stilistik vositalar — figura va troplar — nafaqat mazmunni boyitadi, balki ularning kontekstdagi voqealarini yanada hayajonli qiladi. Quyida, komik frazeologizmlarda qo'llaniladigan asosiy stilistik vositalar va ularning bo'yoqdorlik xususiyatlari kengroq yoritiladi.

Ushbu tadqiqot komik ekspressiyani ifodalovchi frazeologizmlar tarkibidagi stilistik vositalarning tahlilini o‘z ichiga oladi. Analiz jarayonida

o‘zbek va ingliz tillaridagi misollar keltirilgan bo‘lib, bu frazeologik birliklarning struktura va ma'nolarini o‘rganish imkonini beradi.

1. Hiperbola

Hiperbola, komik frazeologizmlarda keng qo‘llaniladigan stilistik vosita sifatida, kulgili ta'sirni kuchaytiradi. Misol sifatida, "Uni ko‘rsam, xuddi yer yuzida mingta asalarining pichingini eshitgandek bo‘laman" ifodasini keltirish mumkin. Ushbu iboradagi hiperbola, bir kishining his-tuyg‘ularini haddan tashqari oshirib ko‘rsatish orqali, kulgili va ko‘rkam tasvir yaratadi. Bu holat, og‘zaki muloqotda, yaqin do‘stlar o‘rtasida foydalaniladigan eng qiziqarli frazeologizmlardan biridir (Makhmudova, 2020).

2. Ironiya

Ironiya, komik frazeologizmlarning muhim elementlaridan biri bo‘lib, u kulgili vaziyatlarni yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, "Bu o‘rtoq bilan mehmonxonada qozon bo‘lgani kabi!" iborasi, mehmonni kutib olishning qiyinchiliklarini ironik tarzda aks ettiradi. Ushbu frazeologizm, ijtimoiy vaziyatni o‘zgacha nuqtai nazardan ko‘rsatish orqali, tinglovchida kulgili taassurot qoldiradi. Ironiya, insonlar o‘rtasidagi munosabatlarni yengillashtirishda ham yordam beradi (Giora, 2003).

3. Metafora

Metafora — komik ifodalarda o‘ziga xos bo‘yicha ma’no qatlamlarini boyituvchi vosita. Misol uchun, "Uning gapi asalarining shirinligi kabi" iborasi, bir kishining fikrlarini va his-tuyg‘ularini qiziqarli tarzda ifodalaydi. Bu metafora, tinglovchini o‘ylantiradi va tasavvurlarni jonlantiradi, shuningdek, biror narsaning qanchalik qiziqarli yoki yoqimli ekanligini ko‘rsatadi (Attardo, 1994).

4. Aliteratsiya.

Aliteratsiya, tovushlar o‘yini orqali kulgili tasvir yaratishda muhim vositadir. "Piyola pishirayotgan pishiriq" kabi iboralar, yumshoq tovushlar yordamida kulgili va esda qoladigan obrazlar hosil qiladi. Ushbu vosita, og‘zaki va yozma ifodalarda ko‘p qo‘llaniladi va muayyan fikrni yengillashtiradi (Makhmudova, 2020). Aliteratsiya, ko‘pincha bolalar adabiyotida va reklamalarida ishlatiladi, bu esa ularning qiziqarli va esda qolarli bo‘lishini ta’minlaydi.

5. Antiteza

Antiteza, bir-biriga ziddiyatli fikrlarni taqqoslash orqali komik effekt yaratadi. Misol sifatida, "U qanchalik aqlli bo‘lsa, shuncha ahmoq" iborasi keltiriladi. Bu antitez, insonning xarakterini ikki xil nuqtai nazardan ko‘rsatadi va tinglovchida qiziqish uyg‘otadi. Antitezalar, muammolarni ko‘rsatishda va ijtimoiy vaziyatlarni yorqin tasvirlashda samarali vosita hisoblanadi (Attardo, 1994).

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari, komik ekspressiyani ifodalovchi frazeologizmlarda stilistik vositalarning ahamiyatini ko‘rsatadi. Hiperbola, ironiy, metafora, aliteratsiya va antitezalar — bularning barchasi komik effektlar yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Bu stilistik vositalar, frazeologik birliklarning ko‘rkamligi va mazmunini boyitadi, shuningdek, madaniyatlararo muloqotda hissiy aloqalarni kuchaytiradi. Keltirilgan misollar, bu frazeologizmlarning turli kontekstlarda qanday voqelanishini ochib beradi va tilning dinamikasini yoritadi. Kelajakda bu mavzu bo‘yicha yanada chuqurroq izlanishlar olib borilishi muhimdir.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*. Berlin: Mouton de Gruyter.

2. Asqarov, M. (n.d.). *O'zbek adabiyotida kulgining roli*. Tashkent: Adabiyot Institute.

3. Giora, R. (2003). *On Our Mind: Salience, Context, and Figurative Language*. New York: Oxford University Press.

4. Makhmudova, D. (2020). *Frazeologik birliklarning komik effektlarini tahlil qilish*. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.

5. Koshgariy, M.T. (n.d.). *Shuhrat va Ma'rifat*. Tashkent: O'zbekiston Davlat Noshiyati.

6. Kholmirzaev, U. (n.d.). *O'zbek frazeologiyasining tuzilishi*. Tashkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.

7. Xo'jaeva, M. (n.d.). *Madaniyatlararo tadqiqotlar va o'zbek frazeologizmlari*. Tashkent: O'zbekiston Davlat Universiteti.